

Uharibifu wa quelea wa mdomo mwekundu kwa nafaka

Quelea quelea

Picha: Lip Kee Yap, Flickr, CC BY-SA 2.0, <http://bit.ly/1Gs86sq>

Quelea wa mdomo mwekundu nchini Uganda

Picha: Eric Boa, CABl, CC BY 4.0

Hatua za kienyeji zinazochukuliwa na wakulima kufukuza ndege ni muhimu lakini hazitoshi kuzuia hasara inayosababishwa na mikurupuko mikubwa.

MUHTASARI: Quelea wa mdomo mwekundu ni ndege mdogo kichongo wa rangi ya kahawia ambaye anaweza kuwa katika makundi makubwa. Quelea ndio ndege wa msituni walio wengi zaidi. Hupatikana tu Afrika, hasa katika kanda kame. Hula mbegu za nyasi pori na pia nafaka, kama vile mtama, mchele na ngano, lakini pia hula wadudu, ikiwa ni pamoja na wadudu wanaoharibu mazao. Uharibifu unoakadiriwa kufika hadi dola za Kimarekani milioni 80 umerekodiwa katika bara la Afrika. Wanasemekana kuwa ndio waharibifu muhimu zaidi kwa mimea Afrika. Quelea hushambulia mimea wakati vyanzo vingine vya chakula chao asili vimeisha. Mvua inayohusishwa na kuchipuzwa kwa mbegu za nyasi pori hutumiwa kutabiri uwezekano wa kukua kwa makundi ya quelea na kupanga mapema mikakati ya kuwadhhibiti. Mbinu za udhibiti ni pamoja na unyunyizaji wa dawa ya Fenthion, ambayo ni organophosphate, lakini hii huua pia ndege wengine ambao hawakulengwa, kwa hivyo dawa inahitaji utumizi makini. Njia nyingine zenye madhara machache ni pamoja na mabomu ya moto na baruti. Juhudi za kudhibiti kwa kiasi kikubwa huhitaji uratibu wa eneo zima, ushirikiano wa wakulima na fedha za kutosha. Mbinu za kudhibiti zinazotumiwa na wakulima wadogo huanzia za kutisha hao ndege, kutumia vizuizi vya mwili, silaha za kujitengezea nyumbani (kwa mfano panda); na zinaweza kufaulu katika eneo kama tishio la uharibifu wa ndege ni dogo.

DALILI MUHIMU

Quelea ni wengi na wameenea katika makazi yao ya sehemu kame. Hawaonekani wa kuvutia, lakini wana mdomo mwekundu unaonekana dhahiri. Huwa wadogo, kati ya sentimita 11 na 13 kwa urefu wakikomaa, na wana uzito wa takriban gramu 15-20. Kila mmoja anaweza kula hadi gramu 10 za mbegu kwa siku. Idadi kubwa ya ndege hutokea wakati mazingara ya kuzaana ni mazuri. Huu ndio wakati ambapo mazao huwa katika hatari zaidi ya kushambuliwa.

Uwepo wa quelea haumaanishi siku zote kwamba wao ni tishio au ndio wanaosababisha hasara kubwa ya mazao. Tishio linategemea kupatikana kwa chakula asili, ambapo ukuaji duni wa mimea unaweza kuwa na sababu nyingi. Hata wakati quelea wanaposhambulia mimea ya nafaka ndogo, wakulima wengine hupata hasara zaidi wakilinganishwa na majirani zao wa karibu. Kuzalisha mazao ya nafaka ndogo kwa kiwango kikubwa hutoa nafasi nzuri ya kuweza kulengwa na quelea kwa ajili ya ushambulizi.

USIMAMIZI

Kinga – mambo ya kufanya kabla dalili kuonekana

Mbinu za kitamaduni: hali ya athari kutokana na mashambulizi ya quelea inahitaji kutathminiwa kwa makini kabla ya kutenga

fedha na wakati kwa mipango ya udhibiti ambayo inaweza kuwa si muhimu kama ilivyofikiriwa mwanzoni. Fedha na juhudi bora zinaweza kutumika katika kupunguza idadi ya ndege badala ya udhibiti wa moja kwa moja katika mashamba, uamuzi uliofanywa miaka ya 1980 nchini Kenya. Mikakati ya wakati huu hapa na nchi nyingine ni vigumu kutathmini kwa sababu ya ukosefu wa habari zilizochapishwa.

Majira ya kupanda na uteuzi wa mazao mbalimbali kunaweza kupunguza hatari ya uharibifu wa quelea. Wakulima wadogo hawana chaguo kubwa la kuweza kuchelewesha kupanda au kukuza mazao mbadala yasiyo ya nafaka.

Mashamba madogo madogo ya nafaka yanaweza kuingwa dhidi ya quelea kupitia mbinu za kuwatisha, ikiwa ni pamoja na kugonga na kupiga kelele. Maumbo ya binadamu yanayowekwa shambani ili kushtua ndege yanapaswa kuwekwa katika maeneo kadhaa katika shamba ili kuwa na ufanisi zaidi. Vikwazo vya kimwili, kama vile kamba na vibendera, vinaweza kufanya kazi pia ingawa vinahitaji kazi nyingi au gharama kufanyika. Katika maeneo ambapo quelea ni tishio kwa wakulima wadogo, ni jambo la busara kuwauliza wakulima ni mbinu gani ambazo tayari walizijaribu, na mafanikio yake, kabla ya kutoa mapendekezo ya mwisho.

Miundo ya ubashiri wa uhamiaji na kuzaana kwa quelea ilitumika Afrika Kusini kuanzia mwaka wa 2002 hadi 2008. Muundo huu ulikuwa ukutumia makadirio ya mvua kutumia vyombo vya satellite na jinsi hii itaathiri uchipuzi wa nyasi asili, ambazo ndicho chakula kinachopendelewa na quelea. Lengo lilikuwa ni kutoa onyo la mapema juu ya uwezekano wa kuwa na idadi kubwa ya quelea waharibifu. Utabiri ulikuwa sahihi sana ingawa miundo hii haipatikani tena.

Udhibiti – mambo ya kufanya baada ya dalili kuonekana

Mbinu za kitamaduni: Kutega ndege kutapunguza uharibifu kama idadi yao ni ndogo. Ndege wanaweza kuliwa, ingawa hii haifanyiki katika nchi zote ambapo quelea ni wengi.

Mbinu za kikemikali: Udhibiti wa kemikali hulenga makoloni ya quelea wanapozaliana, mkakati unaojulikana kama 'kutafuta na kuharibu'. Fenthion, dawa ya organophosphate, kawaida hutumika kuuha ndege kupitia unyunyizaji wa dawa angani na kupitia mashine zilizofungwa kwenye gari. Kemikali inahitaji utunzaji makini na pia inauha ndege ambao hawakulengwa. Udhibiti wa kemikali unasemekana kuwa hauna ufanisi sana kuliko mabomu ya moto na baruti, njia nyingine mbili ambazo kwa kawaida huhitaji fedha kutoka kwa serikali au ufadhili.

VISABABISHI

Kuna aina nne za quelea, ambapo *Quelea quelea* ndio waharibifu pekee. Quelea ni ndege wa kutua kwa matawi wa familia ya Ploceidae; inayojulikana kwa pamoja kama vichongo (weaver finches), ndege katika familia hii kwa kawaida hutengeza viota vinavyoning'inia katika miti, kusukwa kutoka kwa majani na matawi madogo. Jozi ya Quelea huzaa hadi mara tatu kwa mwaka. Uwezo wao wa kuhamia mbali kutafuta chakula na eneo mpya la kuzaana hufanya quelea kuwa vigumu kuwadhibiti.

Inakadiriwa kuwa kuna ndege milioni 170 kusini mwa Afrika peke yake. Idadi ya jumla ya bilioni 1.5 ya jozi za kuzaa hufanya quelea kuripotwa kuwa ndio ndege wengi zaidi wa pori duniani.

Quelea hupendelea kula mbegu za nyasi pori. Mara nyingi wingi wa mbegu za nyasi pori huwa kwa mabato mabato, na ingawa ndege hufanya kazi kwa kushirikiana kutafuta chakula chao asili, wanaweza kupendelea chakula mbadala kikipatikana kwa urahisi. Quelea watakula nafaka ya mtama, uwele, mpunga, teff, ngano na nafaka nyingine ndogo na kusababisha uharibifu mkubwa. Hawali mbegu kubwa, kama vile mahindi au njugu mawe. Ndege huhamia mbali katika maeneo mapya ambako watapata chakula (na maji). Quelea pia hula wadudu na hivyo kuwa na 'uzuri fulani' pamoja na sifa yao mbaya kama waharibifu zaidi wa mazao Afrika.

Sababu zinazowafanya quelea kuacha kula mbegu za nyasi na kuanza kula nafaka hutofautiana na hivyo inaweza kuwa vigumu kutabiri ni wakati gani ambapo ndege watakuwa waharibifu, hata kama idadi kubwa za makoloni yao zinaonekana. Uharibifu pia unaweza kutofautiana kimaeneo, na baadhi ya wakulima wakiathirika vibaya zaidi kwa uharibifu wa kulisha kuliko majirani wao wa karibu. Tahadhari inahitajika katika kuamua wakati na kwa kiasi gani mipango ya kudhibiti kwa kiasi kikubwa inapaswa kutekelezwa. Pia kuna hatari ya kupachika hasara yote ya mazao kwa quelea wakati kuna mambo mengine, kama vile rutuba ya udongo ya chini, wadudu waharibifu na magonjwa, yanaweza kuwa ni sababu za kupungua kwa mazao.

ATHARI

Hasara zilizoripotiwa ni pamoja na dola za Kimarekani milioni 80 kwa mwaka barani Afrika: hasara ya asilimia 13 ya zao la mchele katika bonde la Mto Senegal kila mwaka; hasara ya asilimia 50 ya mazao katika mashamba yaliyoshambuliwa na quelea. Kumbuka kwamba hasara ya jumla kwa kiwango cha kitaifa inaweza kuwa ndogo, hakuna hasara zaidi ya asilimia 5 kama chanzo kimoja kinavyoonyesha, lakini hii inaweza kuficha matukio mengi ya wakulima wadogo kupoteza mazao yao makuu yote.

UENEAJI

Quelea ni ndege wa aina ya kutoka Kusini mwa jangwa la Sahara. Hupatikana kutoka Afrika Mashariki mpaka Afrika Kusini. Pia wako Senegal katika Afrika Magharibi kwenye maeneo kame kuelekea Nigeria na kisha mashariki kuelekea Ethiopia na Somalia, lakini hawako upande wa kaskazini zaidi, na chini mpaka Afrika Kusini.